

«SPECIFIC» ?...

(EPISTOLĂ CĂTRE DOMNUL MINISTRU AL COMUNICAȚIILOR).

„Prefer să viețuiesc mizerabil decît vulgar”
(*El Greco*).

Nu mi veți lua în nume de rău că folosesc această cale, trimițîndu-vă un gînd pe care l' nutresc de mult, dar pe care — pînă la venirea Dvs. în fruntea „Comunicațiilor” — n'am avut îndrăzneala să-l șoptesc mai marilor zilei. (Nu mi-a plăcut niciodată să car apă cu ciurul).

Dacă, astăzi, îmi iau inima 'n dinți, pășind la spovedanii, vina e a Domniei-Voastre : prea mi-ți arătat o caldă simpatie pentru munca ochilor și a mîinilor mele, pe care mi-ați răsplătit-o, întotdeauna, cu o eleganță rar întîlnită, de unde îmi place să deduc că, în afară, (sau paralel), cu preocupările Domniei-Voastre de ordin politic, nutriți un interes deosebit mișcării noastre artistice, în genere, și o specială înțelegere a zbuciumului sufletesc în care se zbate *tînăra* noastră generație de artiști, — în care am cochetăria a mă rîndui și eu.

S'a crezut multă vreme (și încă se mai crede) că artistul e un fel de halcă ruptă din divinitate, un fel de bășică umplută cu duh sfînt, care n'are alt țel în viață decît să se desumfle pe 'ndelete, împărtășind omenirea cu un soi de parfum voluptos și extraterestru. Acest „eșapament” miraculos, a fost botezat, — (de către acei cari n'au bănuit niciodată durerea creațiunii), — ..., *in-spirație*”. Simplismul acestei expresii a dat naștere unei himalaice indifeerențe asupra condițiilor de viață ale artistului, care, odată presupus de esență divină, nu mai avea — ca om — nevoie de nimic. Nu s'a afirmat oare (de către profesori de înaltă autoritate) că dacă Eminescu ar fi avut existența zilnică asigurată — n'ar mai fi imprimat creațiilor lui poetice, nota aceia de sfîșiere lăuntrică, ce va copleși pe cetitor încă multe secole de aici înainte ?...

Nu s'a spus despre Beethoven că, dacă ar fi avut posibilitatea să-și vindece surzenia n'ar mai fi putut compune tulburătoarele lui simfonii, cari l'au făcut nemuritor ?...

Dar ce zici mata despre cealaltă enormitate, care a circulat cu atîta frenezie prin capetele multor generații de „intelectuali” — anume : „*chiar orb și fără brațe de s'ar fi născut, Rafael tot Rafael ar fi fost ?...*”

Aceste citate (cari frisează puerilitatea) au avut, totuși, o influență

considerabilă asupra celor ce se înghesuiau să se împărtăşească din flacăra artiștilor — ca dintr'o pomană, îmbelșugată și gratuită — a Cerului.

Aș vrea să nu fiu rău înțeles : nu toată omenirea, fără excepție, a avut această mistică indiferență față de artiști. Au fost și oameni care li-au înțeles durerile și i-au ajutat *omenește* în strădania lor spre Frumos. Altminteri, cutare monarh ar mânca și astăzi din blidul de lut ; femeiele noastre ar umbla pe Lăpușneanu tot cu vița de vie atârnată sub ombilic ; rugăciunile noastre către Cel de Sus s'ar înăbuși în străfunduri de grote — și harfa n'ar fi ieșit din înfășoșarea ei primitivă : citeva mațe de capră stăvilite în crăcana a două coarne de bou.

Această infimă minoritate din omenire, care s'a încălzit la văpaia artistului, i-a pătruns marile lui rosturi sociale și i-a biciuit cu entuziasmul ei spre luminoasele bulevarde ale creației, a sesizat dela început un lucru tare simplu : *artistul e născut om*. Om, cu toate imperioasele necesități fiziologice — ca toți ceilalți oameni. El are nevoie de brici, de pantofi de odaie, de foc în sobă, de o perie de dinți și celelalte imperative ale tralului zilnic. Dar — în plus, mai are nevoie — (mult mai strigătoare decât a celorlalți semeni) — mai are nevoie și de un combustibil aparte. Un combustibil pe cari l va arde în laboratorul lui lăuntric, nu ca să-l consume pentru necesități egoiste — ci ca să-l transforme în diamante rare spre voluptatea înaltă a consingenilor săi.

Acest combustibil — hai să-l numim *senzație*.

Dar sînt senzații și „senzații”...

Bunăoară : poți avea — (nu mă gîndesc la mata) — poți avea „senzații” avalînd un mușchiuleț în sînge, la gratar. Poți avea „senzații” alăturîndu-ți coapsa de șoldul cald al unei dudu, la cinematograf — sau strivînd, delicat, un cărăbuș sub talpa pantofului... Chestie de temperament.

Toate aceste „senzații” ale lui Popescu sau Vasiliu îi privesc personal : sînt ale lor și numai pentru ei. Nu zic că artiștii ar fugi rușinați de asemenea senzații, comune tuturor.

Însă ei mai au nevoie și *de altele*. Sau — dacă vrei mata, — cam tot de aceleași, dar transpuse pe alt plan.

De pildă : sînt invitatul matale la moșia delîngă Turtucaia. (Am auzit că acolo e un paradis terestru). După dejunul copios (tradiția ospitalității romînești poruncește să-ți îndopi invitatul pînă la balonare) — mergem la pescuit, pe malul Dunării. Ne așezăm amîndoi pe cîte o buturugă solidă, de salcie, aruncăm undițile în apă — și așteptăm emoționați.

După trei ceasuri de asemenea „sport” mata o să te întorci acasă cu desaga burduf, iar eu cu o amărită de „fiță” argintie. Mata ai să rîzi de mine — și pe bună dreptate.

Și totuși...

Din clipa în care am aruncat șfichiul undiții pe luciul apei, în loc să-mi văd de treabă și să fiu atent la tremurul șforii cu nadă, ochii mei au prins a vagabonda peste undele gălbui și tulburi, descoperînd un univers cromatic neașteptat : o armonie de griuri întreșesute de așchii chihlimbării, peste care zburdau șagalnice săgeți de smarald, văpăi de vermillon și surfsuri de sîdef.

În fund, către celălalt mal, acolo unde Argeșul se repede vijelios în Dunăre, un alt spectacol, infinit mai captivant, m'a făcut să-mi pierd defi-

nitiv capul: ultramarinul cerului din munte se prăvălea, cu nechez de harnas ar înspumat, peste pîntecul lichefiat al Dunării oboseite. Prospețimea torentului carpatin, spîntecînd adînc valurile nisipii ale fluviului, determinau o învolburare de cobalturi argintii, de violeteuri indigo, de negruri înăbușite și străfulgerări nichelate, care m'au făcut să uit și de undiță și de crapi, și de ciorba pescărească, pe care (după socoteala matali) urma s'o savurăm la cină, cu toată satisfacția cuvenită unor vrednici vînători.

După cîteva zile de popas la conacul dela Turtucaia, matali își vine chef de alte orizonturi. Într'un vagon ministerial, unde ne instalăm numai noi doi — (ce fericire, să fii protejatul unui Ministru!...) — o tulim ștrengărește spre munte,— și ne oprim tocmai în ținutul Făgărașului, sub poalele Neagoiului.

Aici, altă priveliște, alte distracții.

A doua zi dimineață, mata îmi confiezi un plan vijelios: să mergem să vizităm moara de apă și pe... morărița cea nurlie, despre care s'a dus vestea în toată romînia.

— Bun, zic, hai ș'om merge!

Am pornit-o înfrigați, sărînd peste bolohani, șuhoale și pîrleazuri. Morărița sta, albă, în pervazul ușii de birne, cu mîncile suflecate și palma streșină la ochi.

Mata—nerăbdător—ai zburat înainte, sărînd, ca o căpriță, peste girla hohotitoare.

Eu am încremenit locului, cuprins subit de un tremur dureros: văzusem acolo, în pervazul ușii, un cîntec de ritm și de lumină—suprapus pe fondul de aur întunecat al morii — care mă vrăjise, mă hipnotizase.

Tabloul viu din ușa morii a fost pentru mine o revelație, care m'a făcut să blestem în gînd și școală, și profesori și critici savanți...

După treizeci de ani de trudnice studii migăloase, mi-am dat seamă, în clipa aceia, că tot ce produsese în rîstimpul acesta a fost de o abilită și nesfruntată minciună. *Altfel* ar fi trebuit să se înfățișeze lumii cîntarea paletei mele. Chiot aș fi vrut-o, la care să-mi răspundă tulburătoare ecouri prietene din piscurile Carpaților, din luncile Siretului, din albia Dunării...

Și în vreme ce mata dispăruseși cu morărița în tainișile morii — ca să-i studiezi instalațiile — eu stam desvîluit pe celălalt mal al girlii, meditănd cu durere la drama ce trebuie să se desfășure în sufletele bieților tineri ucenici ai artei romînești cînd — la fiecare început de vacanță — petrec din ochi, pe peronul gării, miile de voiajori înstăriți, care 'și vor sătura sufletul, o vară întreagă, cu vraja priveliștilor țării noastre.

Numai el — artistul de mîine, căruia i se va cere (trăim doar sub zodia naționalismului integral) să veșnicească frumusețea atmosferei noastre specific naționale — numai el nu are posibilitatea materială să-și cunoască țara: E mai sarac ca Iov.

D-l *Cancicov* — (fostul Ministru al Finanțelor în trecuta guvernare), — a făcut pentru artiști, ceea ce n'a făcut nimeni, pînă la Domnia-Sa: le-a pus la dispoziție treizeci și ceva de permise *gratuite* pe C. F. R. (achitate din fondurile Ministerului de Finanțe). Generozitatea Domniei-Sale a fost, însă, prost ghidată: majoritatea acestor permise a încăput pe mîinile artiștilor deja „*ajunși*“, adică a aceluia cari, fie că sînt în slujbe, fie că arta lor le rentează berechet, își pot permite luxul deplasării în spațiu pe proprie chel-

tuală. Cei mai mulți din aceștia nu vor utiliza permisele pentru dorul de a lucra, ci pentru „snobismul viligiaturii”, adică pentru trîndăvie umblăreață și fudulă, care nu poate fi de nici un folos țării.

Actualul guvern — (din care și mata faci parte) — a suprimat circa o sută cincizeci de permise pe C. F. R., ale gazetarilor evrei, ca „să nu mai infecteze nația cu știri false și tendențioase”... Dacă aceste carnete n’au fost încă înghițite de pletora agenților electorali, v’ași ruga, Excelență, să-i reamintiți d-lui A. C. Cuza că în rafturile bibliotecii mele se mai găsește încă volumul Domniei-Sale, „Naționalismul în Artă”, cu care mi-am călit, în tinerețe, sufletul meu de pictor—și pe care îl mai răsfoiesc și azi cu deosebită satisfacție...

Din toată acea prețioasă carte a „patriarhului” nostru se desprinde un adevăr de veșnică actualitate pentru noi Romîni: *arta noastră trebuie să evolueze către un specific național.*

Artistul însă — dar mai cu seamă *artistul plastic* — nu va atinge niciodată piscurile binecuvîntate la care visează d. A. C. Cuza, dacă nu i se dă posibilitatea să se pătrundă de atmosfera Patriei, nu din cărți — ci *pe teren.*

Indrăznesc să cred că și Domnia-Voastră sînteți de aceeași părere și că, în calitate de Ministru al Comunicațiilor veți propune o lege, care să ne ducă — vrînd nevrînd — spre marea *Renaștere* a artei naționale. Anume: *să obligați* tot tineretul *învățămîntului nostru artistic* să colinde țara, (în fiecare vacanță), dela munte pînă la mare, studiind cu înverșunare cele mai ascunse aspecte ale vieții romînești.

Accentuez: *obligați.*

Așa cum obligatorie este frecvența școlii primare; și descoperirea în fața drapelului.

Dacă studenții Academiiilor de Arte ar fi fost *oficial impuși* — încă de acum treizeci de ani — să-și cunoască țara, alta ar fi fost, pînă azi, înfăptuirea artei romînești — și altul ar fi fost prestigiul nostru de neam în hora spirituală a celorlalte neamuri ale pămîntului.

Cu simple teorii — (chiar cu teorii asupra „naționalismului în Artă”) — și cu „propagandele” noastre „culturale”, care înghit milioane de lei, — nu putem crește în ochii lumii.

Ni s’a acrit sufletul de attea baloane de săpun...

Al Domniei-Voastre obligat,

Iași, 8 Februarie 1938.

TONITZA.

P. S. — Dacă, — (ferească Dumnezeu) — pînă la apariția în „*Însemnări ieșene*”, a acestei epistole, Domnia-Voastră nu veți mai sta pe fotoliul „Comunicațiilor” — vă rog tare mult: treceți revista succesurului. Ca să facem dintr’o pălită—două lovite...